

EDEP, HAYA ve HZ. OSMAN'IN ŞAHSİYETİ

I – Konunun Planı

A- Edep ve Haya nedir ?

B- Kur'an-ı Kerim'de Edep ve Haya

C- Hadis-i Şeriflerde Edep ve Haya

D- Meleklerin Bile Haya Ettiği Halife: Hz. Osman

E- Hayasını kaybeden bilmelidir ki her şeyini kaybetmiştir.

- يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْءَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ

“Ey Âdem oğulları! Size çirkin (avret) yerlerinizi örtecek bir elbise ve bir de süs elbisesi indirdik. Fakat takva elbisesi, işte o, hepsinden daha hayırlıdır. Bu giyim eşyasını göndermek, Allah'ın ihsanına delâlet eden alâmetlerdendir. Gerektir ki, düşünür ve anlarlar.” (Araf 7/26)

- الْإِيمَانُ بضع وسبعون بابا أدناها إمطة الأذى عن الطريق وأرفعها قول لا إله إلا الله الحياءُ من الإيمان

“İman, yetmiş küsür şubedir.Onun en üstünü (Lâ ilâhe illallâh)sözüdür;en aşağısı ise,yoldan eziyet verecek şeyleri kaldırmaktır.Haya da imandan bir şubedir.” (Buhari, İman, 3)

- Edep: İncelik, kibarlık, iyi tutum ve davranış, takdir ve hayranlık gibi anlamlara gelmektedir. Bir kavram olarak edep; örf, adet ve kural halini almış iyi ve faydalı tutum ve davranıştır.
- Edep, bütün hallerde istikamet ve iyilik üzere bulunmaktır.
- Hz. Mevlâna şöyle der: “Eğer insanoğlu edepten mahrum ise insan değildir. İnsanın hayvandan farkı edeptir. Gözünü aç ve Allah’ın bütün kelamına dikkat et. Âyet âyet bütün Kuran’ın manası edeptir.”

-
- Hayânın sözlük anlamı “utanma, çekinme”dir. Ahlâkî bir terim olarak ise hayâ “nefsin çirkin davranışlarından rahatsız olma, onları terk etme” mânâsına gelmektedir.
 - Edep ise Arapça bir kelime olup Türkçe karşılığı saygıdır.

-
- “Edep kelimesi, elif, dal ve be harfinden ibarettir. Elif, kişinin eline, de harfi kişinin diline, b harfi de beline sahip olmasına işaret eder.”

- Haya: Utanma, çekinme, vazgeçme anlamlarına gelir. Ahlak kavramı olarak haya; kınanma endişesiyle kurallara aykırı davranmaktan kaçınma ve bunu sağlayan duygu demektir.
- Kur'an'da haya üç yerde geçmektedir. Hz Şuayb'ın kızlarından birinin Hz Musa ile utanarak konuştuğu, (Kasas,28/25) Müslümanların Hz. Peygamberi uygun olmayan zamanlarda rahatsız ettikleri, Hz Peygamberin hayasından dolayı bu rahatsızlığı açığa vurmadığı, (Ahzap,33/53) **“libasü't takva” (Araf 26)** haya olarak yorumlanmaktadır.
- Bediüzzaman Hazretleri hayâyı şöyle tarif eder; “Hayâ, nefsin sıkılmasıyla yüzde peyda olan kızartıdan ibaret'tir.” (Nursî, B.S İşârât-ül İ'caz)

- Hayâ ve iffetin yansması, kalb, dil, göz, kulak, el, ayak gibi uzuvları günahlardan koruyup, helâl dairedede zevk ve lezzetlerle iktifa ederek haramlardan uzaklaşmakla ortaya çıkar.
- İnsandaki hayâ ve iffet duygusu yaratılış gereği olup, kaynağı da iman ve İslâm ahlâkıdır. Çünkü insandaki bu duygular, kişinin çirkin söz ve fiillerden uzak kalmasını, doğruluk, dürüstlük ve ahlâkî değerlere bağlılık üzere yaşamasını sağlamaktadır.

- Hz. Peygamber (s.a.v) birkaç hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur :
- **“Hayâ ile îman bir aradadır; biri gittiğinde diğeri de gider!”** (Taberânî, Evsat, VIII, 174)
- **“Haya bütününüyle hayırdır.”** (Müslim, İmân, 61; Müsned, V/426, 427)
- **“Hayâ sadece iyilik getirir.”** (Buhârî, Edeb, 77; Müslim, İmân, 60)
- **“Haya imandandır.”** (Buhârî, Edeb 77)
- **“Utanmadıktan sonra dilediğini yap.”** (Buhârî, Enbiyâ 54, Edeb 78.)
- **Haya ancak hayır getirir. (Müslim 419)**

الحياء لا يأتي إلا بخير

- Şu hadisi şerif de edep ve hayânın ehemmiyetini ortaya koymaktadır. “Cebrail (as.) Hazret-i Âdem (a.s)’e taraf-ı İlahiden akıl, hayâ ve din olmak üzere üç hediye getirmiş ve ‘Bunlardan birini tercih et!’ demiş. O da akıllı tercih etmiş. Cebrail(a.s) din ve hayâ’yı geri götürmek istemiş. Ancak onlar; ‘Bizim akılla beraber olmamız yaratılışımızın gereğidir. O neredeyse biz de oradayız.’ demişler.”

-
- Mehmet Akif Ersoy (rahmetullahi aleyh) ise haya ile ilgili řu satırları söylemiştir :

**“Haya sıyrılmış inmiş, öyle yüzsüzlük ki her yerde
Ne çirkin yüzleri örtermiř, međer o incecik perde”**

- Yunus Emre de edebın önemini řu sözlerle ifade etmiştir :

**“Girdim ilim meclisine, eyledim kıldım talep,
Dediler ilim geride, illa edep illa edep.”**

- Hayâ, insana has fitrî bir duygudur. Bu duygu, insanı, her istediğini yapmaktan alıkoyan en önemli özelliklerden biridir. Şu hâlde insan yaratılışında var olan hayâ, İslâm dininin özü olan iman ile beslenip gelişince insanda iffet olarak, ar ve ayıplara karşı en büyük kalkan şekline dönüşmektedir. İnsandaki hayâ, iman ve iffetten ayrıldığı takdirde tek başına kötülöklere karşı direnemeyerek sarsılacak, yırtılacak, hattâ yıkılabilecektir.

- Peygamber efendimiz (s.a.v) ashab-ı kirama bir sual sorduğunda cevabı bilseler bile edeplerinden ‘Allah’ın resulü daha iyi bilir’ der ve ancak ısrar edilirse cevap verirlerdi.
- “Haya” kelimesinin, “ölüm”ün zıddı olan “hayat” kelimesinden türetilmiş olmasıyla; insanın maddi hayatini devam ettiren kan damarları gibi, hayanın da insanın manevi canlılığını ve diriliğini devam ettiren can damarları mesabesinde olduğuna işaret edilmektedir. Nasılki kan damarları çatlayan ölüme giderse, haya damarı çatlayan da manen ölür. (Kürsüden Öğütler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları)

Hayâyı ikiye ayırmak da mümkündür:

- 1) Fitrî hayâ ki, buna hayâ-i nefsî de diyebiliriz; insanı pek çok ar ve ayıp sayılan şeyleri işlemekten alıkoyar.
- 2) İmandan gelen hayâdır ve İslâm dininin önemli bir derinliğini teşkil eder.

- Şeyh Sadi'nin 'Yusuf ile Zeliha' hikayesinden; Zeliha, Yusuf'u kandırmak için ona dil dökerken, tapıldığı put niyetlendiği çirkin işi görmesin diye, onun üzerini örter.Hz.Yusuf Zeliha'ya şöyle seslenir: "Vazgeç, benden kötülük bekleme. Sen bir taştan bile utanırken, ben nasıl olur da Allah'tan utanmam."
- Ashab Hz. Peygamber'in eşsiz hayasını şöyle anlatır: "Peygamber (s.a.v), evinde edebiyle oturan bir genç kızdan daha hayalî idi.

- Hz.Peygamber ile amcası Abbas (r.a) arasında iki ya da üç yaş vardır. Bir gün Hz.Abbas'a sorarlar : “Sen mi büyüksün yoksa Hz.Peygamber mi büyüktür?” Hz. Abbas şöyle cevaplar: **“Ben ondan yaşlıyım, o benden büyük.”**

■ Hayayı Doğru Anlamak

Haya duygusu, gerçeği söylemekten, bir alacağını istemekten, dini ve ahlaki konularda insanları bilgilendirmekten, ilim öğrenmekten alıkoymamalıdır. Dinimizin teşvik ettiği haya duygusuyla bunların bağlantısı yoktur. Bunlar tembelliğin pısrıklığın, çekingenliğin ve ihmalin göstergesidir. Hayanın bunlara gerekçe yapılması ise daha üzücüdür.

-
- Edebin ilk muallimleri anne ve babadır. Çocuk onlardan aldığı edeple topluma karışır sonra okul ve toplum menfi yada müspet etkileri ile şekillenir. Unutulmamalıdır ki iyi bir aile terbiyesinden geçmiş insan topluma rağmen hal ve davranışlarını kontrol altında tutabilir.

-
- Haya duygusu insanın yaratılıştan sahip olduğu bir duygudur. Yani fitridir. Bazı istisnalar olmakla beraber en ilkel toplumların bile haya duygusuna sahip oldukları bilinmektedir. Haya, insanlığın ortak değerlerindedir.

-
- **Peygamberimiz “Hayâ, haramlardan sakınmak, diline sahip olmak ve iffetli yaşamaktır.” (Tabaranî, Mu’cemü’l-Kebir, XIX, 29) şeklinde haber vermişlerdir.**

- Hz.Osman müslüman olduktan sonra, Peygamberimizin kızı Rukayye ile evlendi. Peygamberimizin kızları Rukayye ve Ümmü Gülsüm daha önce Ebû Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nişanlanmışlardı. Peygamberimiz, insanları Müslüman olmaya da'vete başlayınca, Ebû Leheb düşmanlık etmeye başladı. Oğulları da düşmanlık edip, Resûlullahın kızlarını almaktan vazgeçtiler. Böylece Resûlullahı sıkıntıya düşürmek istediler.

Bunun üzerine vahiy gelerek Rukayye Hz. Osman'a nikâh edildi. Rukayye, Bedir savaşından sonra vefât edince, Peygamberimizin diğer kızı Ümmü Gülsüm de Hz. Osman'a nikâh edildi. Bu bakımdan ona, Peygamberimizin iki kızıyla evlenme ni'metine kavuşmuş olduğu için, iki nûr sahibi ma'nâsına "Zinnûreyn" denilmiştir.

- Resûlullah efendimiz, ona, birbiri ardınca, iki kızını vermiştir. İkinci kızını vefât edince;
 - Bir kızım daha olsaydı, onu da Osman'a verirdim, buyurmuştur.

İkinci kızını verdiğiinde, Hz. Osman'ı gâyet medhetmişti. Dügünden sonra kızını dedi ki:

- Ey benim gözümün nûru babam! Hz. Osman'ı gâyet medheylediniz. Buyurduğunuz kadar değil.

Bunun üzerine Resûlullah efendimiz kızına buyurdu ki:

- Ey benim kızım! Osman'dan gökteki melekler hayâ ederler. Ey canım kızım, Osman'a çok saygı göster. Çünkü, ashâbım arasında, ahlâkı bana en çok benzeyen odur.

■ Başka bir zaman da:

- Ben Allahü teâlânın huzûrunda, Osman'ın düşmanlarınının hasmıyım, onlara karşıyım, buyurdu.

■ Bir başka zaman da:

- Bütün peygamberler, hayatlarında bir kimse ile iftihâr etmiştir. Ben de Osman bin Affân ile iftihar ederim, buyurdu.

■ Resûlullah, Hz. Osman'a buğzeden bir kimsenin cenâze namazını kılmamıştır.

- "Resulullah (sav) dizi açık bir şekilde oturuyordu. Ebu Bekir (ra) (içeri girmek için) izin istedi. (Resûlullah) ona izin verdi. Yine halini değiştirmede. Sonra Ömer (ra) izin istedi. (Resûlullah) ona da izin verdi. Yine halini değiştirmede. Sonra Osman (ra) izin istedi. Resûlullah dizinin üzerine elbisesini sarkıttı. Onlar kalktıklarında ben dedim ki: "Ya Resûlallah! Ebu Bekir ve Ömer senden izin istedi, sen aynı haldeyken o ikisine izin verdin. Osman izin istediğinde ise, elbiseni üzerine sarkıttın (dizini gizledin, örttün)."

Efendimiz (sav) şöyle buyurdu: "Ya Aiře, vallahi meleklerin kendisinden utandığı bir adamdan utanmayayım mı?" (İbn-i Cevzi, Sıfatü's-Safve, 1/124)

-
- Şüphesiz ki en hayâlî insan Peygamberimiz'dir (sallallahu aleyhi ve sellem). Nitekim sahabiler onun, evinde edebiyle oturan bir genç kızdan daha hayâlî olduğunu belirtmişlerdir. (Buhari, Edeb, 73)

- İnsanlarda iyilik alâmetleri “ar” ve “hayâ”, kötülük alâmetleri de “arsızlık” ve “hayâsızlık” şeklinde ortaya çıkar. Demek ki, hayâdan mahrum olan insanı, artık kötülüklerden alıkoyacak, haramdan uzaklaştıracak bir engel kalmamıştır. Böyle kişiler, dilediğini yapar, istediği gibi yaşar ve sorumluluktan kaçarlar. Oysa insanın dünyada bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk duygusu da hayâ ile şekillenir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “Fuhuş (kötülük) bir şeyde bulunursa mutlaka onu çirkinleştirir. Hayâ da bir şeyde bulunursa onu mutlaka güzelleştirir.” (Tirmizi, Birr, 47) buyurmuşlardır.

- Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mahşerin dehşet verici tehlikelerinden bahsederken Allah'ın arşının gölgesi altına sığınacak olan yedi grup insandan söz etmektedir. Bu gruplardan birisinin de namus ve haysiyetini muhafazada, fevkalâde hassas ve şehevânî isteklerine olabildiğince karşı kararlı bir babayiğit olduğu belirtilir. Zîrâ o, güzellik ve servet sahibi bir kadının günaha davetine “Ben Allah'tan korkarım.” çılgılığıyla reddetmiş iradeli bir delikanlıdır. (Buhari, Hudud, 19)

-
- Hz. Ali (ra.) Efendimiz; “Hiç kimsenin hatasını yüzüne vurmuyunuz. O hatayı işleyene, başka birini misal göstererek hatasını anlatınız.”

- Eskiden evlerin ve işyerlerin duvarlarına “Edep Ya Hû!” yazılı levhalar asılıyordu. Hocalarımdan biri olan Hacı Faruk Efendi’nin yanına ilk gittiğimde onun evinin duvarında da aynı levhanın asılı olduğunu gördüm. Kendisine; “Edep Ya Hû!” ne demektir? diye sordum. Hocam şöyle cevap verdi: “İslâmiyet üç rükün üzerinde durur ve bu üç esas üzerinde devam eder. Bunlar, itikat, ubudiyet ve ahlâk-ı hasene, yani güzel ahlâktır. Ahlâk-ı hasene diğer ikisini korur. Eğer güzel ahlak olmazsa diğerlerinin ruhu kalmaz. Bizim dinî kültürümüzün kaynağı bunlardır.”

-
-
- Edeptir kişinin daim libası
 - Edepsiz insan üryana benzer

 - Edep ehli ilimden hali olmaz
 - Edepsiz ilim okuyan alim olmaz

-
- Edep bir ta imiř nur-u Huda'dan
 - Giy ol tacı, emin ol her beladan

 - Olur isen ehl-i edep
 - Edep saadete sebep

-
- Edep hořtur, edep hořtur İlahî
 - Edepsizlik hor eder pâdiřahi

 - Setreder ayıbını insanın hep
 - Ne güzel elbise imiř esvâb-ı edep